

N:o 118.

Ank. till Riksd. kansli den 3 maj 1907, kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk att försälja tomter från de under styrelsens förvaltning ställda fastigheter vid Trollhättan m. m.

(I. A.)

I en till Riksdagen den 4 april innevarande år aflåten, till statsutskottet för förberedande behandling remitterad proposition (n:o 135) har Kungl. Maj:t, under återopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver civilärenden för samma dag, föreslagit Riksdagen att medgifva,

att styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk finge enligt de föreskrifter, som af Kungl. Maj:t utfärdades, ej mindre intill utgången af år 1909 försälja tomter från samtliga under styrelsens förvaltning ställda fastigheter vid Trollhättan, än äfven genom upplåtelse af tomträtt eller genom utarrendering eller på annat sätt, som funnes lämpligt, bereda afkastning af den del af de under styrelsens förvaltning ställda egenomarna vid Trollhättan, som icke försålles och som ej vore för kanal- och vattenverket omedelbart erforderlig;

att tillsammans med den fond, som enligt kungl. brefvet den 16 juni 1905 skulle bildas af köpeskillingarna för försålda tomter med inflytande räntor, måtte bokföras alla de öfriga inkomster, som inflöte från det till stadsplan indelade området vid Trollhättan jämte öfriga delar af de från Nya Trollhätte kanalbolag inköpta hemmanen Stora och Lilla Hojum, Stafvered och Hjulkvarn;

att af nämnda fond måtte dels utgå, förutom ersättningar för byggnader, då sådana skulle af staten från tomtinnehafvaren lösas, de utgifter, som erfordrades för ordnande, tillgodogörande och underhåll af de från Nya Trollhätte kanalbolag inköpta fastigheterna, dels ock gäldas de kostnader, som styrelsen af under händer varande medel förskjutit för påbörjande af ordnandet af det genom kungl. bref den 21 september 1906 fastställda område för egna hem;

att vidare från denna fond måtte användas ett belopp af högst 30,000 kronor till uppförande af några för försäljning eller uthyrning till arbetare lämpliga byggnader, under villkor att därför inflytande köpeskillingar eller hyror tillades fonden;

att styrelsen måtte, enligt de närmare bestämmelser, Kungl. Maj:t utfärdade, från fonden utlämna byggnadslån till köpare af tomter inom det af styrelsen i dess skrifvelse den 12 april 1906 föreslagna egnahemsområdet;

att samma fonds årliga räntefkastning måtte tagas i anspråk jämväl för stadgad inbetalning till riksgäldskontoret af 3,6 procent ränta å den köpeskilling, som staten erlagt till Nya Trollhätte kanalbolag vid inköp af dess egendom, dock att af fondens räntefkastning icke finge för nämnda ändamål användas större belopp än att detsamma jämte öfrig under fonden bokförd årlig afkomst från ifrågavarande egendom uppginge till sammanlagdt 44,280 kronor årligen, samt att öfverskottet af den årliga afkastningen skulle tilläggas fonden;

att, därest Kungl. Maj:t så pröfvade lämpligt, måtte till riksgäldskontoret inlevereras kapitalbehållning å ifrågavarande fond, mot det att räntebetalning å motsvarande belopp af nyssberörda köpeskilling upphörde;

att af de inkomster, som genom försäljning eller annorledes inflöte från de enligt nådigt bref den 14 september 1906 under styrelsens förvaltning ställda fastigheter samt från de af Trollhättans elektriska kraftaktiebolag inköpta fastigheter, hvilka funnes angifna i § 1 mom. a af det med nämnda bolag upprättade köpekontraktet, måtte bestridas de utgifter, som erfordrades för motsvarande områdets ordnande, tillgodogörande och underhåll, med föreskrift att de medel, som icke användes till berörda ändamål, skulle förräntas och räntan läggas till kapitalet;

att af de inkomster, som inflöte från öfriga af Trollhättans elektriska kraftaktiebolag inköpta fastigheter samt från de af ingenjören E. Stridsberg och Trollhätte pappersbruksaktiebolag förvärfvade fastigheterna, måtte bestridas de utgifter, som erfordras för motsvarande områdets ordnande, tillgodogörande och underhåll, med stadgande tillika, att de medel, som icke användes till berörda ändamål, skulle förräntas och räntan läggas till kapitalet; äfvensom att sistnämnda inkomster och det kapital, som af dem kunde hafva bildats, måtte, sedan elektrisk kraft börjat levereras från statens blifvande kraftstation vid Trollhättan, redovisas tillsammans med inkomsterna från kraftstationen och liksom dessa inlevereras till statskontoret; samt

att tomter för samlingshus eller annan dylik byggnad inom eget hemsområde samt mark till folkparker och idrottsplatser finge, efter pröfning af Kungl. Maj:t, afgiftsfritt upplåtas från fastigheter vid Trollhättan, som vore ställda under styrelsens för Trollhätte kanal- och vattenverk förvaltning.

Departementschefen har i detta ärende till förberörda statsrådsprotokoll anført följande:

»Uti skrifvelse den 19 maj 1904 (n:o 161) anmälde Riksdagen, bland annat, att Riksdagen, med godkännande af upprättadt förslag till kontrakt angående förvärfvande för Kungl. Maj:ts och kronans räkning af Trollhätte kanalverk och viss annan Nya Trollhätte kanalbolags egendom, medgifvit, att Kungl. Maj:t finge i enlighet med samma kontrakt träffa öfverenskommelse med kanalbolaget om förvärfvande för statsverkets räkning af den i kontraktet angifna egendom.

Sedan berörda kontrakt, på grund af nådigt bemyndigande, den 31 maj 1904 å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar undertecknats, tillsatte Kungl. Maj:t den 17 juni 1904 en kommitté med uppdrag att verkställa utredning i fråga om villkoren för upplåtelse till enskilda af de från Nya Trollhätte kanalbolag förvärfvade, till tomter indelade eller afsedda områden.

Uti sitt afgifna betänkande framlade kommittén till en början förslag rörande försäljning och utarrendering af tomter inom det till stadsplan indelade området vid Trollhättan, därvid kommittén i förstnämnda hänseende föreslog, att dessa tomter skulle få försälas till det af Nya Trollhätte kanalbolag hvarje särskild tomt åsatta, i en betänkandet bifogad förteckning upptagna försäljningsvärde, men att, där tomten vore oländig eller af annan orsak för bebyggande mindre tjänlig, försäljningspriset skulle få nedsättas intill 80 procent af nyssnämnda värde, med rätt för Kungl. Maj:t att, om anledning därtill förekomme, medgifva försäljning till än lägre pris.

Kommittén för verkställande af utredning i fråga om villkoren för upplåtelse till enskilda af områden, som förvärfvats från Nya Trollhätte kanalbolag.

Därjämte hemställde kommittén, att till utvidgning af stadsplanen vid Trollhättan måtte afsättas ett öster om firman Nydqvist & Holms järnväg beläget område, innehållande 1,743,000 kvadratmeter och utmärkt med röda begränsningslinjer å en af vice kommissionslandtmätaren grefve C. G. Taube år 1904 upprättad karta, hvaraf kopia bifogats propositionen n:r 90 till 1905 års Riksdag.

Emellertid förklarade kommittén, som vid beräkning af denna areal sade sig hafva tagit hänsyn till de för industrins utveckling gynnsamma förhållandena inom Trollhättan, sig icke anse nuvarande folkmängd och industriella inrättningar därstädes betinga, att hela detta område genom dränering och anläggning af gator m. m. redan inom den närmaste framtiden lämpades för bebyggande.

Tills vidare vore det, enligt kommitténs mening, tillräckligt att inom ifrågavarande område ordna två mindre områden, det ena till fabriktomter och det andra till tomter för så kallade egna hem, hvilka senare tomter kommittén ansett böra få en areal af en hvar omkring 600 kvadratmeter.

De marker, som låge närmast intill Trollhättans järnvägsstation och utefter firman Nydqvist & Holms järnväg, och hvilka på grund af detta sitt läge vore synnerligen lämpliga för anläggning af fabriker, borde afsättas för tomter till sådana ändamål samt för erforderliga gator och järnvägsspår, hvilka dock syntes behöfva utläggas endast i den mån, föryttring af fabrikstomter kunde ske.

Genom indelning af en del af det öfriga området till tomter för så kallade egna hem blefve behofvet af ökad bostadsområde, som gjorde sig kännbart hufvudsakligast inom den kroppsarbetande befolkningen, tillgodosedt, och syntes ett förslag till sådan tomtindelning icke för närvarande böra omfatta mer än omkring ett hundratal tomter, ett antal som måste anses fullt tillräckligt för den närmaste framtiden.

För att vinna upplysning angående antagliga medelkostnaden för att med hänsyn till gator och afloppsledningar m. m. ordna ett dylikt egnahemsområde hade på kommitténs uppdrag löjtnanten i väg- och vattenbyggnadskåren O. Nordenstrahl utarbetat kostnadsberäkningar med afseende å en plan, omfattande 122 tomter med en sammanlagd areal af cirka 82,000 kvadratmeter. Beräkningarna hade uppgjorts för två alternativa förslag, slutande det ena å en summa af 126,000 kronor och det andra å 94,000 kronor. Kostnaden för ordnandet, fördelad per kvadratmeter tomtyta, utgjorde således för det förra alternativet 1 krona 54 öre och för det senare 1 krona 15 öre.

Vid de inom kommittén uppgjorda beräkningarna, därvid förutsatts, att gator, torg, och andra allmänna platser komme att gratis öfverlämnas till kommunen, hade en medelväg tagits mellan de af Nordenstrahl beräknade två alternativen, så att kostnaden för hvarje kvadratmeter tomtyta kunde beräknas uppgå till 1 krona 32 $\frac{1}{2}$ öre. När nu staten för 600,000 kvadratmeter af ifrågavarande marker betalt 250,000 kronor, så skulle efter afdrag af till gator, torg och andra allmänna platser anslagna 180,000 kvadratmeter, detta inköpspris, då det fördelades på det återstående till tomtupplåtelse afsedda området, enligt kommitténs kalkyl, blifva 60 öre för kvadratmeter. Tomtvärdet skulle sålunda på detta område uppgå till 1 krona 92 $\frac{1}{2}$ öre, men då för fabrikstomterna borde kunna betingas ett vida högre pris och hela området utöfver berörda 600,000 kvadratmeter eller 1,143,000 kvadratmeter af staten betalats endast efter markens jordbruksvärde, syntes berörda tomtvärde kunna skäligen nedsättas och bestämmas till 1 krona 50 öre för kvadratmeter, ett försäljningspris som syntes vara väl afvägdt med hänsyn ej mindre till tomtområdets välbelägenhet än äfven till pris och öfriga köpevillkor om deltagande i dränering och i vissa gators anläggning och underhåll m. m., hvarom aftal skett vid köp af de mindre välbelägna

tomterna å andra sidan af älfven, där under senare år ett samhälle af ett ganska stort antal så kallade egna hem uppstått. Medgäfvos därjämte, såsom kommittén föresloge, åt köpare af tomt inom egnahemsområdet att få åtnjuta de gynnsamma betalningsvillkor, som genom nådiga brevet till domänstyrelsen den 25 september 1896 blifvit bestämda, eller rätt att under tio år med en tiondel om året inbetala köpeskillingen, bereddes honom en förmån, som borde göra ifrågavarande tomter för köpare synnerligen begärliga. Af köpare, som begagnade sig af nämnda förmån med afseende å köpeskillingens erläggande, borde genom inteckning i den köpta lägenheten ställas säkerhet för köpeskillingen.

Under förutsättning att pris och betalningsvillkor vid försäljning af egnahemstomter blefve bestämda i enlighet med hvad kommittén sålunda föreslagit, ansåge kommittén, att upplåtelse af sådana tomter på arrende under viss tid icke vore af behovet påkallad och icke heller borde ifrågakomma.

Fabrikstomt inom här ifrågavarande område borde hafva åtminstone samma värde, hvartill närliggande byggnadstomter inom det till stadsplan indelade området blifvit upptagna. I den mån vattenkraften i älfven blefve tillgodogjord, syntes fabrikstomternas försäljningsvärde böra komma att afsevärdt stiga. Kommittén ansåge, att sådan tomt borde föryttras till det pris, hvartill konjunkturerna föranledde, dock icke understigande tomtens förenämnda värde i förhållande till närliggande byggnadstomt å planlagda området eller annorledes än mot kontant likvid vid tillträdet.

Hvad beträffade slutligen frågan, om sättet för försäljning och utarrendering till enskilda af tomter å det till stadsplan utlagda och det till utvidgning af stadsplanen föreslagna området samt om hvilken myndighet, som borde därmed hafva befattning, syntes, då de bestämmelser i dessa hänseenden, som i allmänhet gällde i fråga om kronans fastigheter, i betraktande af här förevarande säregna förhållanden och det stora antal tomter, hvars försäljning eller utarrendering förestode, icke syntes kunna utan stor olägenhet, omgång och tidsutdräkt tillämpas, ett enklare och mera affärsmässigt förfarande här böra äga rum, och funne kommittén ingen betänklighet vid att föreslå, att den styrelse, som finge sig förvaltningen af ifrågavarande områden anförtrodd, äfven bemyndigades att, sedan på styrelsens förslag blifvit af Kungl. Maj:t bestämdt, hvilka delar af ifrågavarande områden borde under kronans egen disposition bibehållas, å kronans vägnar, i enlighet med de grunder och villkor, som för försäljning och utarrendering blefve fastställda, sluta aftal om försäljning eller utarrendering af öfriga tomter och lägenheter.

Riksdagens
skrifvelse
år 1905.

Med anledning af en på grundvalen af omförmälda kommittébetänkande utarbetad proposition har Riksdagen uti skrifvelse den 20 maj 1905, n:r 185, anmält, bland annat,

att Riksdagen medgifvit, att styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk finge i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de af kommittén angifna grunder och enligt de särskilda föreskrifter, som kunde finnas erforderliga och af Kungl. Maj:t utfärdades, ej mindre verkställa försäljning af tomter från det till stadsplan indelade området vid Trollhättan samt från ett omkring 100 tomter omfattande område för egna hem, som komme att afsättas inom det öster om firman Nydqvist & Holms järnvägsspår belägna, till stadsplanens utvidgning afsedda området, sådant det blifvit till sina gränser angifvet å den af grefve Taube upprättade kartan, än äfven genom utarrendering eller på annat sätt, som funnes lämpligt, bereda afkastning af den del af den under styrelsens förvaltning ställda jordegendomen, som icke försålles och som icke vore för kanal- och vattenverket omedelbart erforderlig.

Vid föredragning den 16 juni 1905 af Riksdagens berörda skrifvelse, har Kungl. Maj:t, bland annat, anbefallt styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk att inkomma med underdånigt förslag till anordnande inom det å den af grefve Taube upprättade kartan med röda begränsningslinjer utmärkta, till stadsplanens utvidgning afsedda område af ett lämpligt område till omkring 100 tomter för egna hem, hvardera af omkring 600 kvadratmeters areal.

Förslag af
styrelsen för
Trollhätte
kanal- och
vattenverk be-
träffande
egnahems-
områdets ord-
nande m. m.

Uti skrifvelse den 12 april 1906, som den 23 i samma månad inkom till civildepartementet, har styrelsen afgifvit förslag till egnahemsområdets anordnande samt därvid anført.

Af det område, som afsetts för utvidning af Trollhättans stadsplan och som vore utmärkt å grefve Taubes karta, funne styrelsen det längst mot nordost och mot hemmannen Hjulksvarn och Stallbacka gränsande området, beläget på hemmanet Stafvered, vara det ojämförligt lämpligaste för ändamålet.

För att emellertid få en lämplig anordning af egnahemsområdet ansåge styrelsen det nödvändigt, att detsamma icke strängt begränsades mot norr i enlighet med de å grefve Taubes karta angifna röda linjerna, hvilka åt detta håll utgjorde gränserna mot kronans hemman Hjulksvarn och Stallbacka. Genom en sådan utsträckning af egnahemsområdet finge detsamma en naturlig afrundning och en förmånlig belägenhet med hänsyn till vägar och dränering m. m.

Den del af egnahemsplanen, som å en af Nils Gellerstedts kommunaltekniska byrå i Stockholm år 1906 upprättad karta vore utmärkt med

fulldragna linjer, innehölle 106 tomter eller det ungefärliga antal, Kungl. Maj:t bestämt. Med prickade linjer vore angifvet ytterligare ett 90-tal tomter att tagas i användning, i den mån sådant visade sig lämpligt.

Tomternas ytinnehåll växlade mellan 480 och 920 kvadratmeter. Arealen hade i allmänhet hållits snarare öfver än under det i Kungl. Maj:ts nådiga bref angifna ungefärliga mått, i syfte att tillräckligt utrymme måtte beredas för planteringar och åkertäppor.

Planen upptog utom egna hemstomter dels tomter för en skola och en annan byggnad för allmänt behof, exempelvis samlingshus, kyrka och dylikt, dels områden utlagda till folkpark och idrottsplats. Att kronan upplåte fri mark till nyssberörda byggnader, syntes vara med billigheten öfverensstämmande. Men jämväl anläggningar sådana som folkpark och idrottsplats syntes böra af kronan befordras genom kostnadsfri upplåtelse af härför lämpliga områden och genom deras ordnande, om ock på enklaste och billigaste vis. Trollhättans kommunalstämma hade redan den 23 maj 1904 på förslag af Trollhättans »kommitté för ungdomens förädling» gjort hemställan hos styrelsen om upplåtande af lämpliga och tillräckligt stora områden för folkparker, och behofvet af sådana kunde styrelsen icke annat än vitsorda. I ett samhälle sådant som Trollhättan, hvars 6,000 invånare hufvudsakligast bestode af kroppsarbetare och deras familjer, vore dylika anläggningar af största betydelse, synnerligast om i sammanhang därmed anordnades lämpliga idrottsplatser. Idrott, rätt utöfvad, syntes utgöra den bästa motvikt mot dryckenskap och sedeslöshet. I Trollhättan vore det icke en dag för tidigt att väcka intresset för nyttiga kroppsöfningar, och detta kunde åter ej ske, utan att lämplig plats härför ordnades.

Styrelsen har vidare meddelat, att bland de för egna hemstanken intresserade inom Trollhättans kommun tvifvel yppats, huruvida kroppsarbetarna förmådde betala det pris af 1 krona 50 öre kvadratmetern, som Riksdagen bestämt för tomter inom egna hemsområdet, och har styrelsen i detta sammanhang redogjort för innehållet i en till styrelsen ställd skrifvelse, som beslutits vid ett i Trollhättan för behandling af frågan den 8 mars 1906 hållet möte, hvilket varit besökt af omkring 400 personer. I denna skrifvelse framhålles, att, på sätt af vid skrifvelsen fogade beräkningar framginge, kostnaderna för ett eget hem med de tomtpris, som vore bestämda, och med de byggnadspris, som vore rådande, komme att ställa sig så höga, att endast sådana arbetare kunde tänka på att begagna sig af tillfället, hvilka hade erforderligt kapital att börja med. Men önskligt vore emellertid, att icke blott sådana utan äfven andra särskildt yngre arbetare, som hufvudsakligen hade sin arbetsförtjänst att lita till, kunde genom sparsamhet, dock utan att nödgas

drifva denna därhän, att de behöfde lida nöd, beredas möjlighet att komma under eget tak i eget hem. Då en arbetares inkomst i regeln uppginge till 600 à 800 kronor om året, insåges lätt, att en årlig utgift för bostad och hem uppgående, enligt de gjorda beräkningarna, i lindrigaste fall till 370 kronor 50 öre under första och 361 kronor 20 öre under andra amorteringsåret, helt enkelt vore för honom en omöjlighet, särskildt om han hade familj att försörja. På grund häraf och för att i möjligaste mån bereda dem det gällde utsikt att kunna begagna sig af det för deras räkning upplåtna egnahemsområdet ville mötet anhålla, att styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk måtte gå i författning om, att det af Riksdagen bestämda priset för egnahemstomterna af 1 krona 50 öre kvadratmetern måtte sänkas så mycket som möjligt och ej komma att öfverstiga 75 öre för kvadratmeter.

Styrelsen har därjämte insändt utdrag af protokoll, fördt vid kommunalstämma med Trollhättans kommun den 29 mars 1906, samt skrivelser från förste extra provinsialläkaren i Trollhättans distrikt samt byggnadsnämnden och ordföranden i frisinade föreningen i Trollhättan, utvisande att de af arbetare bebodda lägenheterna i Trollhättan vore öfverbefolkade, och att behovet af förbättring i bostadsförhållandena genom främjande af egnahemsrörelsen vore i hög grad af nöden.

Styrelsen har vidare anført.

Af de ingifna kostnadsberäkningarna för egna hem af olika storlek syntes det styrelsen framgå, att en sänkning af tomtpriset vore synnerligen önskvärd, om man ville kraftigt befordra egnahemsplanens snara förverkligande. Att kronan åter på allt sätt borde främja detta mål, torde icke särskildt behöfva framhållas. Styrelsen hade därför låtit verkställa undersökningar och uppgöra kostnadsförslag för anläggning af vägar och afloppsledningar inom det område, som nu afsåges för egna hem, för att utröna, huruvida berörda kostnader icke kunde ställa sig afsevärdt lägre än de för de förut ifrågasatta platserna beräknade. Styrelsen ansåge nämligen, i likhet med ofvan nämnda, af Kungl. Maj:t tillsatta kommitté, att kronan borde ombestyrja och bekosta vägar jämte afloppsledningar till tomtgränserna, ty endast på sådant sätt kunde egnahemskolonien ordnas på tillfredsställande sätt. Underhållet af dessa anläggningar borde likaledes, åtminstone till en början och intill dess kommunen kunde komma att öfvertaga desamma, bekostas af kronan. Däremot hade Trollhättans kommun förklarat sig villig framdraga vattenledning till egnahemsområdet. Kostnadsberäkningen hade gifvit följande siffror:

För ordnande af vägar af tillsvidare 6 meters bredd inom det å den uppgjorda planen med heldragna linjer utmärkta tomtområdet och

för anläggning af underjordiska afloppsledningar inom detsamma blefve kostnaden fördelad på kvadratmeter tomtyta 74 öre. Om biledningarna tillsvidare finge utmynna i det å kartan angifna öppna diket, sedan detsamma rensats och fördjupats, blefve motsvarande kostnad 59 öre. Motsvarande kostnad för egnahemsområdet i dess helhet syntes i betraktande af utvidgningens lämpliga läge i afloppshänseende snarare närma sig den senare än den förra siffran.

Då nu Stafvereds mark vid köp från Nya Trollhätte kanalbolag betingat ett pris af allenast 6 öre kvadratmetern och de behöfliga områdena af Hjulksvarn och Stallbacka ej behöfde upptagas till högre pris, blefve kronans kostnad för tomterna, sedan kostnaden för till vägar, torg m. m. behöflig mark lagts på tomtarealen, högst 9 öre per kvadratmeter tomtyta.

Vid sådant förhållande och då de delar af berörda hemman, hvilka komme att utläggas till industritomter, måste kunna inbringa betydligt högre försäljningspris, och då vissa delar af egnahemsområdet jämväl kunde åsättas högre värde än andra, funne styrelsen det lämpligt, att minimipriset för egnahemstomterna sänktes till 85 öre kvadratmetern under förutsättning, att styrelsen i öfrigt bemyndigades bestämma tomtprisen för desamma med hänsyn till belägenhet, konjunkturer o. d.

Men äfven om priset för egnahemstomterna sålunda i allmänhet blefve sänkt, kvarstode dock svårigheter för obemedlade köpare att komma i åtnjutande af de fördelar ett eget hem medförde, och dessa svårigheter vore af naturliga skäl störst för de yngre, oftast i saknad af besparingar varande arbetarna, för hvilka egnahemstankens betydelse kanske vore störst. Kronan skulle nämligen blifva innehafvare af in-teckning i tomten till dess köpeskillingen vore inbetald, och byggnadslån torde under sådana omständigheter ej lätt kunna erhållas. Styrelsen vågade därför framkasta tanken på, att från den förut omnämnda tomtförsäljningsfonden byggnadslån skulle kunna i särskilda fall utlämnas. Helt visst vore en sådan lånerörelse utan afsevärd risk, därest betryggande föreskrifter för låns utlämnande af Kungl. Maj:t utfärdades. Men säkerligen skulle å andra sidan ett sådant medgifvande i hög grad underlätta egnahemsområdets bebyggande och därigenom främja de synnerligen viktiga mål, som egnahemstanken afsåge.

Måhända skulle kunna anmärkas, att försäljning af tomter inom egnahemsområdet öfver hufvud taget icke borde äga rum, utan att desamma endast borde upplåtas på viss tid. Men innan lagen ändrades därhän, att in-teckning kunde beviljas i sådan tomt eller därå uppförda byggnader, torde ett förbud mot försäljning med full äganderätt så godt

som fullständigt hindra bildandet af egna hem och detta så mycket mer, som i vårt land endast tryggheten vid den oinskränkta äganderätten ännu så länge torde kunna locka den jämförelsevis obemedlade att ikläda sig de upppoffringar, som gifvetvis vore förbundna med åstadkommandet af ett eget hem. Med hänsyn till nyssnämnda riktning i tomtpolitiken torde emellertid ett medgifvande för styrelsen att försälja tomter böra lämnas endast tillsvidare.

På grund af det anförda har styrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t tacktes föreslå Riksdagen medgifva, *dels* att styrelsen finge i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den ingifna planen anordna ett egnahemsområde vid Trollhättan samt tillsvidare försälja tomter därå till ett pris af minst 85 öre per kvadratmeter, med rätt för köparen att inbetala köpeskillingen under loppet af tio år med en tiondel om året, såvida han för oguldna delen af köpeskillingen ställde säkerhet genom inteckning i tomten, *dels* att områden för byggnader af allmänt behof samt för folkpark och idrottsplats i hufvudsaklig öfverensstämmelse med samma plan finge afgiftsfritt upplåtas, *dels* ock att styrelsen finge enligt de närmare bestämmelser, som Kungl. Maj:t utfärdade, från den tomtförsäljningsfond, som bildades af inflytande köpeskillingar för försålda tomter, utlämna byggnadslån till köpare af egnahemstomter inom det för sådana tomter afsedda området vid Trollhättan.

Öfver-
intendents-
ämbetets
utlåtande.

Öfverintendentsämbetet, som anbefallts att afgifva underdånigt utlåtande öfver styrelsens framställning, har anmält, att ämbetet icke funnit något att för sin del i ärendet erinra.

Uti en till styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk aflåten skrifvelse af den 25 maj 1906 meddelade dåvarande chefen för civildepartementet, att proposition i ärendet icke kunnat aflåtas till 1906 års Riksdag. Då det emellertid vore att motse, att efter påbörjande af arbetena med en elektrisk kraftstation vid Trollhättan m. m. svårighet komme att uppstå för arbetare, som antagligen under året i stor mängd ankomme till Trollhättan, att där erhålla bostäder, anhöll departementschefen, att styrelsen ville snarast möjligt inkomma med yttrande och förslag rörande möjliga provisoriska åtgärder för anskaffande af arbetarbostäder vid Trollhättan. I sammanhang därmed öfverlämnades till styrelsen, för att tagas i öfvervägande vid afgifvande af omförmälda förslag, en skrift, som enligt beslut å ett möte med Trollhättans arbetare till Kungl. Maj:t aflåtits och däruti framhållits behofvet af anskaffande af ytterligare arbetarbostäder vid Trollhättan.

Till följd af departementschefens berörda anhållan har styrelsen uti skrifvelse den 27 juli 1906 meddelat, att styrelsen gått i författning om att uppföra baracker för det folk, som vore sysselsatt vid kraftstationens anläggning och som icke kunnat finna bostad på annat sätt, samt vidare anført.

Styrelsens
förnyade hem-
ställan ang.
egnahemsom-
rådet.

Med kännedom därom, att arbetarna hellre sökte få innebo i redan befintliga arbetarlägenheter än begagnade sig af baracker, hvilka naturligtvis endast hade rum, afsedda för ett större antal personer, vore det ur hygienisk och moralisk synpunkt af vikt, att de permanenta arbetarbostäderna såväl ökades till antalet som förbättrades till sin beskaffenhet. Vidare måste man antaga, att en hel del af de tillfälligtvis anställda gifta arbetarna, och sannolikt den bästa delen bland dem, önskade att medtaga familjen till Trollhättan och bosätta sig där. Det vore nämligen uppenbart, att vid Trollhättan åtskilliga större anläggningar komme att utföras under en längre följd af år framåt, och att äfven sedermera godt tillfälle till arbetsförtjänst, både af tillfällig och stadigvarande natur, komme att yppa sig.

Med hänsyn därtill vore det nödvändigt att redan nu bereda möjlighet till byggande af ökad antal permanenta arbetarbostäder. Än större blefve behovet af sådana, sedan statens kraftstation och de därmed förbundna industrierna kommit i gång, hvarigenom den fasta arbetarstammen blefve i hög grad tillökad.

Nybyggnader måste emellertid i hufvudsak uppföras på kronans mark, eftersom kronan vore ägare till den ojämförligt största delen af tomterna inom Trollhättans planlagda område och af den mark, som närmast gränsade därintill. Med de tomtpris, som vore fastställda inom stadsplanen, kunde arbetarbostäder där icke uppföras annat än i form af större byggnader med ett större antal lägenheter, en bostadsform, som i synnerhet för ett samhälle som Trollhättan vore föga tilltalande. Den ojämförligt bästa bostadsformen vore naturligtvis de så kallade egna hemmen, och anordnandet af sådana borde därför i möjligaste mån underlättas och påskyndas.

På grund häraf syntes det styrelsen vara den för tillfället lämpligaste utvägen för beredande af erforderligt antal nya arbetarbostäder vid Trollhättan, att Kungl. Maj:t med godkännande af den af styrelsen ingifna planen till egnahemsområde vid Trollhättan lämnade styrelsen bemyndigande att omedelbart påbörja dess ordnande. Visserligen torde någon försäljning i större skala af tomter inom detta område icke kunna förväntas, innan prisbestämmelserna för desamma blefve jämkade enligt styrelsens underdåniga förslag den 12 april 1906, och en sådan jämkning fordrade Riksdagens medgifvande. Men en del välbelägna tomter torde dock omedelbart kunna finna köpare äfven till det af Riksdagen

år 1905 fastställda pris af 1 krona 50 öre kvadratmetern, i synnerhet om styrelsen finge rätt att utlämna byggnadslån till köpare af egnahemstomter.

För att ytterligare främja arbetarbostadsfrågan vore det vidare synnerligen lämpligt, att ett antal egnahemsbyggnader genom styrelsens försorg uppfördes inom det föreslagna egnahemsområdet. Dessa kunde då att börja med uthyras åt lämpliga förmän och arbetare — särskildt åt sådana, som vore vid kanal- och vattenverkets arbeten anställda — och sedermera i mån af tillgång och efterfrågan försäljas. Om styrelsen anlade några byggnader inom egnahemsområdet, vunnas äfven den fördelen, att dessa kunde tjäna till mönster för den enskilda byggnadsverksamheten och denna därmed länkas in på sådana vägar, att såväl ändamålsenlighet och soliditet som smakens fordringar behörigen tillgodosåges.

På grund af det anförda har styrelsen i underdånighet hemställt, att Kungl. Maj:t måtte godkänna den plan till anordnande af egnahemsområdet vid Trollhättan, hvilken framlagts i styrelsens underdåniga skrifvelse den 12 april 1906;

att styrelsen måtte erhålla bemyndigande att *dels* omedelbart påbörja ordnandet af egnahemsområdet i hufvudsaklig öfverensstämmelse med nyssberörda plan och försälja tomter inom detsamma i enlighet med Riksdagens beslut år 1905, *dels* ock uppföra ett antal till egna hem lämpliga byggnader inom ifrågavarande område, hvilka sedermera enligt styrelsens närmare bepröfvande finge uthyras eller försäljas; samt

att styrelsen för ändamålet finge använda högst 30,000 kronor af den fond, hvilken bildades af inflytande köpeskillingar för försålda tomter.

Kungl. Maj:ts
beslut den 21
sept. 1906.

Vid ärendets föredragning den 21 september 1906 har Kungl. Maj:t, som ansett sig icke utan Riksdagens medgifvande kunna lämna tillstånd vare sig till anordnande af egna hem å annat område än det, som omförmäldes i Riksdagens skrifvelse den 20 maj 1905, eller till att inom sistberörda område afgiftsfritt upplåta tomter för allmänna byggnader eller mark till folkpark och idrottsplats, godkänt allenast den del af den utaf styrelsen ingifna egnahemsplanen, som vore belägen inom hemmanet⁵ 24 mantal Stafvered och söder om en å planen med röd färg inritad linje, dock med undantag af de områden för allmänna byggnader samt för folkpark och idrottsplats, som af styrelsen föreslagits skola af kronan afgiftsfritt upplåtas.

Därjämte har Kungl. Maj:t, som funnit det af styrelsen väckta förslaget att å ifrågavarande område uppföra till egna hem lämpliga byggnader likasom frågan om användande af medel från omförmälda fond

till annat än det i Riksdagens skrifvelse den 20 maj 1905 föreskrifna ändamål böra underställas Riksdagens pröfning, funnit godt bemyndiga styrelsen att påbörja ordnandet af egnahemsområdet i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den godkända planen. Härför erforderliga kostnader skulle af styrelsen bestridas med under händer varande medel mot ersättning, hvarom Kungl. Maj:t ville framdeles förordna.

Slutligen bemyndigade Kungl. Maj:t styrelsen att inom den af Kungl. Maj:t godkända planen för egnahemsområdet verkställa försäljning af tomter efter ett pris af 1 krona 50 öre kvadratmetern, med rätt för köparen att inbetala köpeskillingen under loppet af tio år med en tiondel om året, såvida han för oguldna delen af köpeskillingen ställde säkerhet genom inteckning i tomten.

Uti skrifvelse den 21 januari 1907 har styrelsen slutligen, under framhållande att största möjliga rörelsefrihet borde lämnas styrelsen i fråga om försäljning och upplåtelse af de jordområden, som vore ställda under styrelsens förvaltning, vidare anført.

Från många håll hade förfrågningar redan ingått, huruvida icke lämpliga områden för industriella anläggningar m. m. kunde förvärfvas vid Trollhättan, men måst besvaras nekande eller med hänvisning till framtiden. Enligt Riksdagens beslut af år 1905 hade styrelsen visserligen rätt att försälja tomter inom det område, för hvilket Kungl. Maj:t den 14 oktober 1904 och den 28 juli 1905 fastställt regleringsplan, och inom det egnahemsområde, hvars omfattning Kungl. Maj:t den 21 september 1906 tillsvidare bestämt. Men dessa tomter vore icke lämpade eller afsedda för större fabriksanläggningar och därmed sammanhängande byggnader. Möjligheten att fördelaktigt afsätta energi från kraftstationen vore emellertid i väsentlig mån beroende på att styrelsen såge sig i stånd att upplåta för industrier lämpliga tomter, och underhandlingar om leverans af energi torde ofta få ställas i beroende af platsfrågan och tomtpriset. Vid sådant förhållande ansåge styrelsen det vara oafvisligen nödvändigt, att styrelsen jämväl erhöile bemyndigande att försälja tomter af de under dess förvaltning ställda områden.

Hemställan
af styrelsen
om allmänt
tillstånd till
försäljning
eller upplå-
telse af tomter.

Häremot skulle visserligen kunna invändas, att i stället för försäljning af mark upplåtelse på viss tid borde ifrågakomma, men så länge sådan lagändring icke åstadkommits, att lån mot inteckning kunde erhållas i med nyttjanderätt upplåten fastighet, torde sistnämnda möjlighet i allmänhet få lämnas ur räkningen. Säkerligen kunde högst få industriella företag för närvarande ävägbringas i vårt land, om icke den säkerhet funnes, som låge i äganderätten till det område, å hvilket kost-

samma anläggningar skulle utföras, och om det hela skulle baseras på en fullständig amortering under den jämförelsevis korta tid en jordupplåtelse då kunde omfatta. Ej heller syntes för industrins utveckling erforderliga bostäder kunna komma till uppförande i tillräckligt antal, om upplåtelseformen utan in-teckningsmöjlighet skulle fastslås. En föreskrift i antydt syfte skulle sålunda helt enkelt verka förlamande på den utveckling, som man hoppats skola uppstå vid Trollhättan. En annan synpunkt vore ju ock att staten borde bereda sig afkastning af de jordområden den förvärfvat eller redan förut ägt vid Trollhättan och icke, såsom i ett fall redan skett, nödga spekulanter på energi att göra jordinköp utanför de staten tillhöriga egendomarna. Härtill komme, att tendens till jordspekulation omkring statens egendomscomplex redan visat sig, och att sålunda, om staten icke afyttrade någon del af sina områden, industrien och bebyggandet komme att sätta sig fast på enskild mark, där full äganderätt kunde erhållas, men där från det allmännas och från Trollhätteverkens synpunkt sedt utvecklingen icke kunde ledas in i så lämpliga banor, som om de släpptes in på statens mark. Det torde äfven, säger vidare styrelsen, få betonas, att de staten tillhöriga områdena vid Trollhättan vore af så stort omfång, att endast en mindre del af desamma under den närmaste tiden syntes kunna blifva föremål för en eventuell försäljning, och att staten därför i allt fall hade kvar tillräckligt vidsträckta områden för att kunna behålla sitt inflytande öfver jordvärdestegringen.

Om och när en ny lag om tomträtt blefve antagen, inträdde andra förhållanden. Åtminstone då det gällde uppförande af bostäder, syntes en upplåtelse på 100 år med in-teckningsmöjlighet kunna kännas jämförelsevis betryggande. Men huruvida industrien kunde utan olägenhet afstå från den fulla äganderätten, vore väl tvifvelaktigt. I allt fall torde, menar styrelsen, en industriell anläggning hellre sätta sig ned på mark, där full äganderätt kunde vinnas, än på sådan, där endast upplåtelse på — låt vara — lång tid stode att få. Med hänsyn härtill ansåge styrelsen, att, äfven om den nya lagen om tomträtt skulle blifva antagen, försäljning af mark borde få ifrågakomma, om ock upplåtelseformen med förkärlek borde väljas. Valet måste göras beroende af förhållanden för hvarje fall, och syntes kunna öfverlämnas åt styrelsen, som närmast torde vara i tillfälle att träffa detsamma. En fullmakt för styrelsen att äfven försälja mark syntes så mycket hellre kunna lämnas, som styrelsens åtgöranden vore underkastade kontroll ej allenast af Riksdagens revisorer utan äfven af särskilda, af Kungl. Maj:t årligen utsedda sådana.

I afseende på prissättningen vore att märka, det jorden kunde åsät-

tas ett betydligt växlande pris allt efter dess belägenhet, dess lämplighet för olika ändamål, syftet för dess användning m. m., och att priset, som äfven antydts, stundom borde bestämmas i sammanhang med uppgörelse om energileverans. Det syntes sålunda näppeligen vara möjligt och i allt fall icke ändamålsenligt att fastslå vissa pris för olika områden, utan borde åt styrelsen kunna lämnas bemyndigande att träffa aftal om försäljning af mark till högsta möjliga pris, hvarvid hänsyn borde tagas till såväl de i trakten rådande jordvärdena som till de försäljningspris, hvilka af Riksdagen fastslagits för vissa tomter inom ofvan närmare angifna reglerade områden.

Med stöd af det anförda har styrelsen hemställt om bemyndigande att försälja eller med nyttjanderätt upplåta tomter å de under styrelsens förvaltning lagda fastigheter vid Trollhättan.

Såsom redan nämnts har styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk tidigare erhållit tillstånd att försälja tomter dels från det till stadsplan indelade området vid Trollhättan, dels ock från ett inom viss angifven del af de från Nya Trollhätte kanalbolag inköpta egendomarna afsatt område för egna hem. Styrelsen har nu hemställt om bemyndigande att försälja eller med nyttjanderätt upplåta tomter från samtliga under styrelsens förvaltning ställda fastigheter vid Trollhättan med rätt för styrelsen att bestämma de närmare villkoren därför. Ifrågavarande fastigheter innehålla en areal öfverstigande 1,100 hektar, på sätt framgår af följande utaf mig införskaffade förteckning:

Departements-
chefens
yttrande.

»Trollhättans socken.

I.	Hjulkvarn $\frac{1}{4}$ mantal	15,7 har	
II.	Stafvered $\frac{5}{24}$ mtl. utom planlagda området	78,8 har	
III.	Hojum, Lilla $\frac{1}{2}$ » » »	122,8 har	
IV.	Hojum, Stora 1 » » »	215,3 har	
	Tomter inom planlagda området vid statsinköpet 1904 till II, III & IV hörande ..	18,0 har	
V.	Olidan $\frac{1}{8}$ mtl.	27,6 har	
VI.	Åker $\frac{1}{2}$ mtl.	83,2 har	
	Spikön, Ö. Malgön, Gullön, Toppöarna och Önan	3,8 har	565,2 har.

Gärdhems socken.

VII.	Sylte Kronogården $\frac{3}{8}$ mtl.	151,1 har	
VIII.	Stubbereds kvarn	0,3 har	151,4 har.
	Transport		716,6 har.

Transport 716,6 har.

V. Tunhems socken.

IX. Stallbacka 1 mtl.	167,2 har	
a. Åtta holmar i Göta älf	13,5 har	180,7 har.

Vassända-Naglums socken.

X. Ladugården Flundbogården $\frac{1}{4}$ mtl.	39,9 har	
XI. Knorren $\frac{1}{8}$ mtl.	29,1 har	
XII. Arvidstorp $\frac{1}{8}$ mtl.	46,9 har	
XIII. Äppleknäppen eller Hälltorp $\frac{1}{4}$ mtl.	40,6 har	
XIV. Åkerström $\frac{1}{4}$ mtl.	34,0 har	
XV. Afsöndring från Skärsbo	0,5 har	
XVI. Afsöndring från Torsered $\frac{1}{6}$ mtl.	13,2 har	204,2 har.

Hjärtums socken.

XVII. Afsöndring från Intagan	1,7 har	1,7 har.
	Summa 1,103,2 har.»	

Redan den förut omförmälda, af Kungl. Maj:t år 1904 tillsatta kommittén framhöll, att vid försäljning och utarrendering af områden från de under styrelsens förvaltning ställda egendomarna borde tillämpas ett enklare och mera affärsmässigt förfarande än som i allmänhet gällde i fråga om kronans fastigheter; och Riksdagen medgaf också, såsom framgår af den här ofvan lämnade redogörelsen, en ganska vidsträckt frihet i fråga om bestämmande af köpevillkoren beträffande tomterna inom det planlagda området.

Om, såsom jag tager för gifvet, medel vid innevarande års riksdag beviljas till fortsättande och fullbordande af den föreslagna kraftstationen, och denna följaktligen kan beräknas vara färdig att tagas i anspråk under senare delen af år 1909, lärer det vara nödvändigt att vidtaga mått och steg för att de, som hafva för afsikt att vid Trollhättan med hjälp af därifrån levererad elektrisk energi upprätta nya industrier, blifva i tillfälle att inom kort utse lämpliga byggnadsplatser och påbörja sina anläggningar. Såsom styrelsen påpekat, har redan visat sig tendens till jordspekulation å platser omedelbart utanför de staten tillhöriga fastigheterna. Detta torde

gifva vid handen, att de områden, hvarifrån enligt Riksdagens medgifvande försäljning af tomter nu må äga rum, icke lämna tillräckligt utrymme för val. Jag anser det därför vara öfverensstämmande med statens intresse, att rätten till försäljning utsträcket, och jag finner det också vara lämpligt att gifva styrelsen, enligt dess hemställan, ett allmänt bemyndigande att från de under dess förvaltning ställda egenomarna försälja eller upplåta tomter på de villkor, som styrelsen pröfvar vara för staten i hvarje särskildt fall mest fördelaktiga.

Uppenbart torde nämligen vara, att i fråga om ett affärsföretag af den omfattning och betydelse, Trollhätte kanal- och vattenverk snart kommer att erhålla, vid tomtförsäljningar en sådan mängd skiftande omständigheter komma att spela in vid bedömande af prisfrågan, att det ej kan på förhand ens närmelsevis afgöras, hvilka köpevillkor i hvarje särskildt fall kunna anses vara de för staten mest gynnsamma.

Det sätt, hvarpå Trollhätteverken under den nuvarande ledningen skötts, synes mig innefatta en god borgen för att det ifrågasatta bemyndigandet skall utnyttjas till den största möjliga fördel för staten, och för öfrigt lära vederbörande revisorer ej underlåta att ägna särskild uppmärksamhet åt denna sida af det stora affärsföretaget.

Bemyndigandet synes mig emellertid lämpligen kunna inskränkas att gälla intill utgången af år 1909. Kraftstationen torde då vara färdig, och möjligen kunna förhållandena vid den tiden betinga vissa jämkningar i fråga om sättet för tomtförsäljningar.

Jag förutsätter gifvetvis, att tomtförsäljningarna komma att försiggå i enlighet med en på förhand upprättad, af Kungl. Maj:t fastställd enhetlig plan. Styrelsen har också tänkt sig, att en sådan plan skulle utarbetas på grundval af ett utaf styrelsen uppgjort program.

I detta program skulle ingå anordnande å östra stranden af ytterligare ett eget hemsområde samt två industriområden och å västra stranden af ett villaområde samt ett område för industriella anläggningar med tillhörande arbetarbostäder.

Därest nu Kungl. Maj:t och Riksdagen skulle bifalla förslaget att lämna styrelsen ett så vidsträckt bemyndigande, som här ifrågakallts, lärer hvad tidigare bestämts i fråga om försäljning af tomter från det till stadsplan indelade området samt från det för egna hem redan af-satta området få anses förfallet. Styrelsen skulle således jämväl be-träffande dessa områden äga full frihet att bestämma köpevillkoren.

Emellertid torde styrelsen ej underlåta att, särskildt hvad angår tomter belägna inom det till stadsplan indelade området, taga synnerlig hänsyn till hvad i detta hänseende förut blifvit stadgadt, och det lärer vara att förvänta, att tomtprisen i betraktande af den värdestegring,

som kan motses i fråga om mark vid Trollhättan, komma att i allmänhet hålla sig öfver de belopp, 1904 års kommitté tänkt sig.

Beträffande åter tomter inom det till egna hem afsatta området, synes utredningen gifva vid handen, att det fastslagna minimipriset, 1 krona 50 öre, är väl högt. Det har också visat sig förenadt med svårigheter att till detta pris försälja ens de mest välbelägna tomterna. Endast ett ringa fåtal spekulanter hafva hittills anmält sig. De synpunkter, som tala för angelägenheten att staten gifver medverkan och stöd åt arbetarens sträfvan att skaffa sig eget hem, äro så ofta framhållna, att jag icke anser mig här behöfva vidare utveckla desamma. Dessa synpunkter medföra emellertid, synes mig, att staten, där nu så kan ske, bör tillhandahålla byggnadsplatser utan att beräkna någon egentlig vinst vid upplåtelsen.

Trollhättestyrelsen har beräknat, att Stafvereds mark vid köp från Nya Trollhätte kanalbolag betingat ett pris af 6 öre kvadratmetern, och ansett att närbelägna områden af Hjulkvarn och Stallbacka kunde upptagas till samma pris. Därest i betraktande tages medeltalet af det för hemmanet Stafvered erlagda priset för kvadratmeter, kommer man till än lägre belopp än det, som beräknats af styrelsen, hvilken torde hafva tagit hänsyn till att de områden af hemmanen, om hvilka nu är fråga, äro särskildt välbelägna. Med hänsyn härtill och de af styrelsen i öfrigt anförda omständigheter lär ett minimipris af 85 öre per kvadratmeter för tomter inom ifrågavarande område få anses tillfredsställande. Någon särskild bestämmelse härom synes dock, såsom förut påpekats, icke erforderlig vid bifall till förslaget om det generella bemyndigandet i afseende å fastighetsförsäljning.

I detta sammanhang tillåter jag mig framhålla, att, därest det vid innevarande års riksdag antagna förslaget om införande af det nya rättsinstitutet tomträtt varder upphöjdt till lag, detta institut synes böra vid upplåtelse af mark från staten tillhöriga, för bebyggande planlagda områden vid Trollhättan komma till användning i så vidsträckt omfattning som möjligt för att tillförsäkra staten dess behöriga andel af den jordvärdestegring, som kan förväntas där inträda på grund af statens blifvande stora anläggningar. Vid upplåtelsen synas sådana villkor böra träffas, att tomt, hvarom fråga är, icke kommer att användas till annat än det med upplåtelsen afsedda ändamål.

Därest upplåtelse med äganderätt kommer att ske inom de för arbetare afsedda egnahemsområdena, synes böra tillses, att genom servitutsinteckningar förhindras, att andra byggnader än sådana, som lämpa sig för arbetarbostäder, uppföras.

Styrelsens förslag om tillstånd att, enligt de närmare bestämmelser, som af Kungl. Maj:t utfärdas, till köpare af tomter inom det af styrelsen föreslagna egnahemsområdet utlämna lån från den s. k. tomtfonden anser jag mig böra biträda. Berörda lånerörelse torde blifva af stor betydelse för arbetarna, ty då staten enligt tidigare beslut skall till säkerhet för de innestående köpeskillingarna för tomter beredas säkerhet genom inteckning, lär det ofta blifva svårt för obemedlade arbetare att anskaffa det kapital, som erfordras för husens uppförande. Sålunda få från den af Riksdagen anvisade egnahemslånefonden lån icke beviljas mot annan säkerhet än första inteckning. Om staten emellertid erhöile inteckning, ehuru ej med bästa förmånsrätt, till säkerhet för lånen, och därjämte tillses, att lånebeloppet bestämmes till lämplig bräkdell, högst tre fjärdedelar af en lägenhets värde, och att lånen utlämnas endast till dugliga och skötsamma arbetare, torde staten genom dessa egnahemslån kunna erhålla lika god ränta på fondernas medel som genom deras utlåning på annat sätt och på samma gång kraftigt främja egnahemsrörelsen. Sedan erfarenhet vunnits, huru denna lånerörelse kan komma att gestalta sig, torde böra tagas i öfvervägande, huruvida icke jämväl från annan fond än den nu ifrågavarande, dylika lån skulle kunna utlämnas.

Styrelsen har vidare hemställt om bemyndigande att af den s. k. tomtfonden använda ett belopp af högst 30,000 kronor för att inom det af styrelsen i skrifvelsen den 12 april 1906 föreslagna egnahemsområdet uppföra ett antal till egna hem för arbetare lämpliga byggnader, hvilka sedan skulle uthyras eller försälas.

Detta förslag synes mig synnerligen tilltalande och för öfrigt af behovet högeligen påkalladt, då bostadsbrist redan börjat göra sig kännbar vid Trollhättan. Jag anser mig därför böra lifligt förorda förslaget. Styrelsen har sedermera insänt ritningar öfver de tillämnade byggnaderna samt meddelat, att kostnaderna beräknats för hus med två rum och kök i såväl bottenvåningen som vindsvåningen till 5,500 eller 5,550 kronor samt för byggnad med fyra bostadslägenheter till 7,750 kronor. Då, såvidt af ritningarna framgår, byggnaderna skulle få en ändamålsenlig inredning samt en enkel men tilltalande yttre utstyrsel, torde de väl lämpa sig till mönster för de hus, som arbetarna själfva skola uppföra. Jag finner det emellertid önskvärdt, att jämväl ett eller annat hus af billigare typ, afsedt för allenast en familj och möjligen med en ungarlägenhet å vinden, uppföres.

Hvad angår styrelsens hemställan, att det af Riksdagen beslutade egnahemsområdet skulle få utsträckas jämväl utom de af Riksdagen bestämde gränserna, lär denna hemställan icke behöfva föranleda någon

framställning till Riksdagen, därest styrelsens förut omförmälda förslag om erhållande af ett allmänt bemyndigande att försälja tomter från de under styrelsens förvaltning ställda fastigheterna af Riksdagen bifalles.

Styrelsen har slutligen föreslagit, att staten skulle inom det af 1905 års Riksdag beslutade egnahemsomsområdet afgiftsfritt upplåta tomter för en skola och en annan byggnad för allmänt behof, exempelvis samlingshus, kyrka eller dylikt samt mark till folkpark och idrottsplats. Detta förslag anser jag mig böra på af styrelsen anförda skäl i hufvudsak biträda. Endast i ett afseende anser jag inskränkning i styrelsens förslag böra göras, nämligen hvad angår fri upplåtelse af mark till skolhusbyggnad, och detta af enahanda skäl, som af 1906 års Riksdag åberopats för afslag af en framställning i liknande syfte. Medgifvande att afgiftsfritt upplåta mark för samlingshus eller annan dylik byggnad synes mig böra utverkas jämväl beträffande annat eget omsråde, som kan komma att anordnas å statens mark vid Trollhättan, liksom styrelsen synes böra bemyndigas att å lämpliga ställen anordna idrottsplatser eller folkparker.

Ang. tomt-
fonden.

I detta sammanhang tillåter jag mig underställa Kungl. Maj:ts pröfning jämväl en annan af styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk gjord framställning, som har visst samband med förut omhandlade frågor.

I enlighet med af Riksdagen fattadt beslut har Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 16 juni 1905 föreskrifvit, att de arrendeafigifter, som inflyta från den under förvaltning af styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk ställda jordegendomen, skola ingå i kanal- och vattenverkets kassa, samt att köpeskillingarna för försålda tomter skola med inflytande räntor förvaltas och bokföras såsom en särskild fond, och att af denna fond skall utgå ersättning för byggnader, då sådana skola af staten från tomtinnehafvare lösas.

Riksdagens beslut afvek så till vida från Kungl. Maj:ts framställning, att Kungl. Maj:t föreslagit, att räntan å fonden skulle ingå till kanal- och vattenverkets kassa. Riksdagen fann emellertid denna bestämmelse icke fullt lämplig samt anförde såsom skäl härför, att öfriga till kanal- och vattenverkets kassa ingående medel måste anses vara mer än tillräckliga för bestridande af verkets förvaltning jämte kostnaden för nödiga underhålls- och förbättringsarbeten äfvensom för gäldande af räntan å köpeskillingen, men att det däremot kunde synas

tvifvelaktigt, om fondens medel lämnade erforderlig tillgång för bestridande af de utgifter, som från densamma skulle utgå. Med hänsyn härtill ansåg Riksdagen, att ifrågavarande ränta borde bibehållas åt fonden.

Vidare har Kungl. Maj:t genom samma nådiga bref af den 16 juni 1905, likaledes på sätt Riksdagen beslutat, förordnat, att, sedan af kanal- och vattenverkets inkomster guldits kostnaden för verkets förvaltning jämte utgifterna för nödiga underhålls- och förbättringsarbeten, äfvensom af samma inkomster till riksgäldskontoret öfverlämnats 3,6 procent af den i svenska statens 3,6 procent obligationer erlagda köpeskillingen, återstoden af årliga inkomsten med undantag af hvad som inflöte för försäljning af tomter, skall öfverlämnas till handels- och sjöfartsfonden.

Styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk har nu i underdånig skrifvelse den 23 oktober 1906 påpekat, hurusom de sålunda gifna bestämmelserna medförde, att kanalverket fortfarande skulle betala ränta på det i köpeskillingen ingående värdet af tomter och jordegendom, äfven om en större eller mindre del af dessa områden afyttrats, och betalning därför ingått till tomtfonden. Afkastningen af denna fond bidroge således alls icke till det af riksgäldskontoret utbetalade köpeskillingsbeloppets förräntning. Visserligen inginge tomt- och arrendeavgifter till verkets kassa och bidroge sålunda till nyss nämnda förräntning, men storleken af dessa avgifter, som redan nu vore jämförelsevis ringa, minskades naturligtvis i samma mån, som tomtförsäljningen fortginge.

Detta bokföringssätt anser styrelsen icke vara fullt riktigt. Kanaldriften är nämligen, påpekar styrelsen, en affär för sig och bör icke sammanblandas med egendomsaffären, hvilken snart nog till följd af vattenkraftens tillgodogörande och det därpå väntade industriella uppsvinget torde få ett betydligt ökad omfång. Ett särskiljande så vidt möjligt af kanalverkets affärer från de öfriga syntes styrelsen vara så mycket angelägnare, som af de förras resultat kanalavgifternas storlek och därmed viktiga handels- och industriintressen vore beroende. Affärsmässigare vore utan tvifvel, om icke allenast inflytande tomt- och arrendeavgifter, utan äfven räntorna på tomtfonden finge användas till förräntning af det värde, till hvilket tomter och jordegendomar lämpligen kunde upptagas, allt i den mån dessa inkomster lämnade tillgång därtill. I sådant fall borde fastigheternas bokförda värde, som nu upptoges i en summa motsvarande den till Nya Trollhätte kanalbolag erlagda köpeskillingen, delas på kanalverket å ena sidan samt tomter och jordområden den andra. Därigenom vunnes ytterligare en fördel i afseende på bokföringens affärsmässiga

ordnande. Så snart en afsevärdare del af de senare fastigheterna afyttrats, borde nämligen en lämplig afskrifning af de återstående områdenas bokförda värde göras, och detta kunde på öfverskådligare sätt ske, om tomter och jordområden särskildt för sig bokfördes.

För bedömande, huru den af styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk ifrågasatta fördelningen af kanal- och vattenverkets bokförda värde bör äga rum, anser jag mig böra erinra därom, att enligt § 1 i kontraktet angående förvärfvande för Kungl. Maj:ts och kronans räkning af Trollhätte kanalverk och viss annan Nya Trollhätte kanalbolags egendom köpet omfattade, bland annat:

1) den rätt kanalbolaget ägde på grund af det af Kungl. Maj:t för kanalbolaget i nåder gifna privilegium af den 2 februari 1838;

2) den rätt kanalbolaget ägde till de af Kungl. Maj:t och kronan till kanalbolaget på perpetuellt arrende upplåtna och med kanalverket oskiljaktigt förenade hemman, verk och lägenheter eller därför lämnadt vederlag;

3) kanalen med dess dammar, slussar och andra inrättningar;

4) all den rätt till jord och vatten, som genom förberörda nådiga privilegium tillagts kanalbolaget eller eljest för kanalverket förvärfvats; och

5) samtliga de kanalbolaget tillhöriga hus och byggnader, som vore belägna å de i punkt 2) här ofvan angifna fastigheter.

Bland de i punkt 2) omförmälda hemman ingingo fjärdedelshemmanet Hjulkvarnen samt $\frac{5}{16}$ i hemmanet Stora Hojum.

Vidare omfattade köpet, bland andra, följande aktieägarna enskildt tillhöriga fastigheter, nämligen $\frac{11}{16}$ mantal kronoskatte Stora Hojum med Hojums och Kafles kvarnar, $\frac{1}{2}$ mantal frälse Lilla Hojum, $\frac{1}{2}$ mantal frälse Åker och $\frac{5}{24}$ mantal kronoskatte Stafvered med $\frac{1}{4}$ i Stafvereds mosse.

Uti propositionen n:o 113 till 1904 års Riksdag angående förvärfvande för statsverkets räkning af Trollhätte kanalverk m. m. beräknades värdet af själfva kanalverket med dess tillhörigheter, däribland de af Kungl. Maj:t och kronan till kanalbolaget på perpetuellt arrende upplåtna och med kanalverket oskiljaktigt förenade hemman, verk och lägenheter till ett belopp af 4,166,666 kronor 67 öre.

Den egendom, som tillhörde aktieägarna enskildt, hade af tillkallade ojämfviga värderingsmän åsatts följanda värden:

1) det till stadsplan indelade området	kronor	973,000: —
2) området, afsedt att användas till utvidgning af		
det planlagda området	»	252,000: —

Transport kronor 1,225,000: —

	Transport kronor 1,225,000: —	
3) det mellan Göta älf och Bergkanalen belägna området, utgörande del af hemmanen Lilla Hojum och ¹¹ / ₁₆ mantal Stora Hojum	»	250,000: —
4) öfriga delar af hemmanen Lilla Hojum, ¹¹ / ₁₆ mantal Stora Hojum och Stafvered.....	»	80,000: —
och		
5) hemmanet Åker.....	»	200,000: —
		<hr/>
eller tillhopa kronor 1,755,000: —.		

Sammanlagda värdet af förenämnda egendom uppgick alltså till 5,921,666 kronor 67 öre. Köpeskillingen bestämdes emellertid till 5,800,000 kronor, hvilken summa utgör omkring 98 procent af egendomens berörda värde. Vid likvidens utbetalning afdrogs från berörda 5,800,000 kronor ett belopp af 78,273 kronor 30 öre, utgörande värdet af till tomter indelad mark, som kanalbolaget jämlikt § 8 i kontraktet försålt. Likviden skedde alltså med ett belopp af 5,721,726 kronor 70 öre.

Denna summa motsvarar kanal- och vattenverkets bokförda värde å tillträdesdagen den 1 januari 1905 och är, enligt hvad styrelsen meddelat, i böckerna uppförd sålunda:

fastigheter	kronor 5,672,347: 40
150 aktier i Trollhättans badhusaktiebolag, hvilka	
med köpet öfvergingo i kanalverkets ägo	» 1: —
materialier och inventarier	» 49,378: 30
<hr/>	
Summa kronor 5,721,726: 70.	

Styrelsen har vidare anført, att nyssnämnda 78,273 kronor 30 öre borde fråndragas det under punkt 1) upptagna värdet å det till stadsplan indelade området, sedan detta värde nedsatts till 98 procent. Dessutom borde de under punkterna 3) och 5) angifna värdena, efter det jämväl de minskats till 98 procent, bokföras i sammanhang med kanalverket, emedan motsvarande områden, hvilka hufvudsakligen tillsammans bildade den mellan Göta älf å ena sidan samt bergkanalen och slusslinjen å andra sidan belägna »ön», delvis måste tagas i anspråk för kanalens ombyggnad och kraftstationens anläggning och ej under närmaste tiden torde

blifva föremål för afsöndringar samt delvis vore upplåtna åt tjänstemän och öfrig personal.

Å andra sidan borde kanalverkets i oförmälda proposition till 1904 års Riksdag angifna värde, 4,166,666 kronor 67 öre, sedan det i sin ordning procentuellt nedsatts enligt hvad ofvan antydts, minskas med värdet af hemmanen $\frac{1}{4}$ mantal Hjulksvarn och $\frac{5}{16}$ mantal Stora Hojum, hvilka låge intill de under punkterna 1), 2) och 4) upptagna jordområdena och åtminstone delvis snart nog torde blifva föremål för bebyggande. Beräknades sistnämnda två hemmansdelars värde per ytenhet ej högre än jämlikt uppskattningen under punkt 4) och afdroges äfven här de 2 procenten, blefve värdet sammanlagdt 28,000 kronor.

Enligt sålunda angifna grunder skulle fastigheternas bokförda värde vid 1906 års ingång lämpligen kunna efter verkställda afrundningar fördelas sålunda:

kanalverket med tillhörande fastigheter.....	kronor 4,442,347: 40
tomter och jordegendomar.....	» 1,230,000: —
<hr/>	
Summa kronor 5,672,347: 40	

För bedömande af det belopp, med hvilket tomtfondens räntor samt tomt- och arrendeafgifter för närvarande kunde bidraga vid räntebetalningen till riksgäldskontoret, har styrelsen meddelat, att tomtfondens belopp uppginge till omkring 236,500 kronor, men att dess ränteaufkastning, eftersom ej mindre än omkring 168,000 kronor för närvarande låge i räntefria köpeskillingsreverser och 28,875 kronor motsvarades af inlösta byggnader, för år 1906 ej kunde beräknas

högre än till	kronor 1,750: —
samt att tomt-, hyres- och arrendeafgifter beräk-	
nades under år 1906 gifva	» 11,300: —
<hr/>	
Summa kronor 13,050: —	

I samma mån som köpeskillingsreverser inlöstes — hvilket skulle ske inom 10 år efter första inbetalningen — och tomtförsäljningsrörelsen ökades, växte naturligtvis tomtfondens ränteaufkastning.

På grund af hvad sålunda anförts anser styrelsen det böra bestämmas, att såväl tomtfondens afkastning, som ock arrendeafgifterna för de inom den af Kungl. Maj:t den 14 oktober 1904 och den 28 juli 1905 fastställda regleringsplanen belägna tomterna och för de öster och norr därom belägna delarna af hemmanen Stora och Lilla Hojum samt $\frac{5}{24}$

mantal Stafvered och $\frac{1}{4}$ mantal Hjulksvarn borde få användas för erläggande till riksgäldskontoret af 3,6 % årlig ränta å ett högsta belopp af 1,230,000 kronor. Uppginge nämnda årliga intäkter till högre belopp än 44,280 kronor, motsvarande 3,6 % ränta å 1,230,000 kronor, borde det öfverskjutande beloppet godtskrifvas tomtfonden.

Nyssnämnda arrendeafgifter borde bokföras å fondens konto.

Beträffande tomtfonden har styrelsen framhållit, att annan föreskrift om dess användning icke finnes än förenämnda bestämmelse, att af fonden skulle utgå ersättningar för byggnader, då sådana skulle af staten från tomtinnehafvare lösas. Hittills hade endast ett sådant fall inträffat, och hade staten genom inflytande hyror mer än 3,6 % afkastning af lösesumman. Dessutom skulle, enligt Riksdagens skrifvelse den 19 maj 1906, n:r 109, samt nådiga brevet den 29 juni 1906, af tomtfondens medel utgå 100,000 kronor såsom bidrag till anläggning af vatten- och afloppsledningar vid Trollhättan. I öfrigt hade styrelsen ansett det självklart, att kostnader för stakning, kartläggning m. m. vid tomtförsäljningar borde utgå af tomtfonden, och hade i 1905 års räkenskaper tillämpats denna princip. Mot detta förfaringssätt hade ej heller de af Kungl. Maj:t utsedda revisorerna haft något att erinra.

Äfven andra utgifter borde emellertid af tomtfonden gäldas. Sådana vore exempelvis kostnaderna för utarbetande af egnahemsplaner och planer för bebyggande i andra syften, härför nödiga jordborrningar, afvägningar och kartläggningar samt anläggning af vägar och aflopp, planeringsarbeten m. m. liksom alla andra utgifter, hvilka sammanhängde med tomt- och jordområdenas skötsel och tillgodogörande.

Jämväl beträffande bokföringen utaf afkomsten från en del andra fastigheter vid Trollhättan har styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk gjort framställning hos Kungl. Maj:t.

Hvad angår denna fråga tillåter jag mig erinra därom, att Kungl. Maj:t genom proposition, n:r 96, år 1906 föreslagit Riksdagen medgifva, att Trollhätte strömmar från och med Prästskedets fall till och med Flottbergsströmmen, jämte däri belägna öar, i den mån de ej genom skatteköp förytrats, äfvensom kronolägenheterna Bockön n:r 1, Grötön n:r 1, Korsön n:r 1, Kolön n:r 1, Sägareön n:r 1, Ljungön n:r 1, Löfön n:r 1 och Slottsön n:r 1 samt förra häradsskrifvarbostället Stallbacka n:r 1 och förra regementsväbelsbostället Sylte n:r 3 kronogården finge ställas under förvaltning af styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk.

Genom skrifvelse den 19 maj 1906, n:r 112, har därefter Riksdagen

Ang. inkomsterna från de enligt nådigt bref den 14 september 1906 under förvaltning af styrelsen för Trollhätte kanal- o. vattenverk ställda fastigheterna.

meddelat, att Riksdagen, som förutsatte, att, därest markförsäljningar från hemmanen Stallbacka och Sylte blefve i vederbörlig ordning beslutade, dispositionen af de därigenom inflytande köpeskillingarna i sammanhang med försäljningsfrågan underställdes Riksdagens pröfning, bifallit Kungl. Maj:ts berörda proposition.

Vid föredragning den 14 september 1906 af Riksdagens skrifvelse har Kungl. Maj:t förordnat, att nämnda fastigheter skulle från och med den 1 november 1906 stå under styrelsens förvaltning, dock utan att någon förändring skulle med anledning däraf äga rum i afseende å dispositionen af arrendeafgifter under det löpande arrendeåret för de af ifrågasvarande fastigheter, som vore utarrenderade. Därjämte anbefallde Kungl. Maj:t styrelsen att, i den mån så icke redan skett, genom utarrendering bereda afkastning af de delar af de genom berörda nådiga bref under styrelsens förvaltning ställda fastigheterna, som icke vore för kanal- och vattenverket omedelbart erforderliga, dock endast på sådana villkor, att staten kunde förfoga öfver marken, när så erfordrades. Slutligen föreskref Kungl. Maj:t, att de arrendeafgifter, som till styrelsen inflöte för ifrågasvarande fastigheter, skulle ingå i kanal- och vattenverkets kassa samt särskildt bokföras.

Styrelsen har nu meddelat, att det vore att antaga, att en del af förra häradsskrifvarbostället Stallbacka n:r 1 snart måste upplåtas för beredande af plats för de nya industriella verk, hvilka antagligen komma att anläggas i sammanhang med vattenkraftens användning. Genom försäljning eller utarrendering af dessa områden, hvarom styrelsen komme att göra särskild framställning, tillfördes statsverket inkomster. Lämpligast syntes vara, att de inflytande medlen bokfördes såsom en särskild fond, hvilken kunde benämnas fonden B, under det den förutvarande, på grund af Riksdagens skrifvelse den 20 maj 1905 bildade tomtfonden betecknades såsom fonden A. Det vore nämligen nödvändigt att särskilja de båda fonderna, enär endast A-fonden borde bidraga till räntebetalningen till riksgäldskontoret.

Ang. inkomsterna af de från Trollhättans elektriska kraftaktiebolag m. fl. inköpta fastigheterna.

Slutligen har styrelsen upptagit frågan rörande bokföringen af afkomsten från ännu en grupp fastigheter nämligen de, som genom af Riksdagen, jämlikt skrifvelse den 21 maj 1906, n:r 155, godkända kontrakt inköpts från Trollhättans elektriska kraftaktiebolag samt förvärfvats från ingenjören E. Stridsberg och Trollhätte pappersbruksaktiebolag. Enligt Riksdagens medgifvande har Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 29 juni 1906 förordnat, att dessa fastigheter skola, sedan de af kronan tillträdts, stå under styrelsens för Trollhätte kanal- och vattenverk förvaltning.

Enligt § 1 mom. a uti det med Trollhättans elektriska kraftaktiebolag upprättade kontraktet har kronan blifvit ägare af $\frac{1}{4}$ mantal kronoskatte Ladugården Flundbogården n:r 3, $\frac{1}{8}$ mantal frälse Knorren n:r 1, åtta från hemmanet Torsered afsöndrade lägenheter, $\frac{1}{8}$ mantal kronoskatte Arvidstorp n:r 1 samt $\frac{1}{4}$ mantal frälse Äppleknäppen eller Hälltorp n:r 1.

Vidare ingingo i köpet två kronoskattefisker samt Önan.

Styrelsen har meddelat, att af dessa fastigheter Önan med vattenrätt, kronoskattefiskerna samt afsöndringarna med tillhörande vattenrätt från ingenjören Stridsbergs och Trollhätte pappersbruksaktiebolags fastigheter hade sitt hufvudsakliga värde genom sammanhanget med statens tillgodogörande af vattenkraften i Trollhätte strömmar. De å västra stranden af Göta älf belägna, från Trollhättans elektriska kraftaktiebolag inköpta fastigheterna Ladugården-Flundbogården, Knorren, Arvidstorp och Äppleknäppen samt afsöndringarna från Torsered kunde däremot till afsevärd del i framtiden utnyttjas på liknande sätt som de från Nya Trollhätte kanalbolag inköpta tomt- och jordområdena samt de förut under domänstyrelsens förvaltning stående hemmanen Stallbacka och Sylte.

Under förutsättning att inkomsten af fastigheterna icke skulle levereras till riksgäldskontoret såsom afbetalning på räntan å köpeskillingen, syntes det lämpligt, att inkomsterna af förstnämnda fastigheter, hvilka bestode i arrenden för fabriksbyggnader, vattenkraft eller elektrisk energi och fisken, särskildt bokfördes under ett konto C, till dess den blifvande stora kraftuttagningens affärsverksamhet blefve ordnad, under det att inkomsterna från jordområdena på västra stranden, det vill säga arrendeavgifter och köpeskillingar för tomter, som enligt gällande, vid köpet öfvertagna kontrakt finge friköpas eller eljest på grund af särskildt bemyndigande framdeles kunde komma att försälas, redovisades under den ofvan föreslagna »fonden B».

Vidkommande fördelningen mellan nyssnämnda båda fastighetsgrupper af den till Trollhättans elektriska kraftaktiebolag erlagda köpeskillingen 2,500,000 kronor, har styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk ansett, att man i enlighet med den värdering, som förefunnes i styrelsens underdåniga skrifvelse den 26 mars 1906 angående inköp af, bland annat, ifrågavarande fastigheter, borde uppskatta Önans vattenverk och byggnader till 2,000,000 kronor samt fastigheterna på västra stranden till 500,000 kronor. I öfverensstämmelse härmed skulle, enligt styrelsens åsikt, om kronoskattefiskerna upptoges till taxeringsvärdet, vattenverks- och fiskegruppen kunna beräknas till ett värde af 2,060,000 kronor och jordegendomarna å västra stranden till 440,000 kronor.

På grund af hvad sålunda anförts har styrelsen för Trollhätte kanal-

och vattenverk hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå Riksdagen medgifva,

att tillsammans med den fond, som enligt Riksdagens beslut den 20 maj 1905 och nådiga brefvet den 16 juni 1905 skulle bildas af köpeskillingarna för försålda tomter — i Trollhätte kanal- och vattenverks böcker benämnd tomtfonden A — måtte få bokföras alla de inkomster, som inflöte från de inom den af Kungl. Maj:t den 14 oktober 1904 och 28 juli 1905 fastställda regleringsplanen belägna områden liksom från öfriga delar af hemmanen Stora och Lilla Hojum och Stafvered samt från hemmanet Hjulkvarn;

att af fonden A måtte få utgå de kostnader, som kräfdes för vård och tillgodogörande af nyssnämnda områden; samt

att fonden A:s årliga ränteafkastning måtte få användas vid föreskrifvet inbetalande till riksgäldskontoret af 3,6 % ränta å den köpeskillning, som staten erlagt till Nya Trollhätte kanalbolag vid inköp af dess egendom, dock att af ränteafkastningen icke för nämnda ändamål måtte få användas större belopp, än att det tillsammans med öfriga under fonden A bokförda årliga inkomster af hyror och arrenden m. m. utgjorde sammanlagdt 44,280 kronor årligen, och att öfverskottet af den årliga afkastningen måtte få tilläggas fonden.

Därjämte har styrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t tacktes medgifva:

att alla inkomster, som inflöte ej mindre från de fastigheter, hvilka enligt nådiga brefvet den 14 september 1906 lagts under styrelsens förvaltning, än äfven från de af Trollhättans elektriska kraftaktiebolag inköpta fastigheter, som i köpekontraktets § 1 upptagits under mom. a, och hvilka senare enligt nådiga brefvet den 29 juni 1906 blifvit lagda under styrelsens förvaltning, måtte tills vidare få redovisas såsom en särskild fond, fonden B;

att alla inkomster, som inflöte från de öfriga fastigheter, hvilka enligt nådiga brefvet den 29 juni 1906 ställts under styrelsens förvaltning, måtte tills vidare få redovisas såsom en särskild fond, fonden C; samt

att af fonden B och C måtte få utgå de kostnader, som kräfdes för motsvarande områdets vård och tillgodogörande.

Ifrågavarande, af styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk gjorda framställningar afse i främsta rummet att på ett mera affärsmässigt sätt ordna bokföringen af kanal- och vattenverkets tillgångar.

De skäl, styrelsen anført till stöd för den föreslagna åtgärden att skilja mellan, å ena sidan, kanal- och vattenverkets, samt, å den andra, egendomsaffärens räkenskaper synas mig vara fullt giltiga. Likaledes är jag ense

med styrelsen därutinnan, att för rätt bedömande af affärsföretagets gång och utveckling kräves, att afkastningen jämväl af den förut omförmälda tomtfonden bidrager till betalning af räntorna till riksgäldskontoret.

Enligt meddelande från Trollhätte kanal- och vattenverk uppgick tomtfonden vid 1906 års slut till 253,423 kronor 90 öre, däraf dock omkring 180,000 kronor utgjordes af räntefria köpeskillingsreverser, och endast 44,458 kronor 90 öre voro kontanta medel, till största delen innestående på kapitalräkning i Vänersborgs enskilda bank. De för år 1906 upplupna räntorna uppgingo till 2,067 kronor 47 öre. Till följd af den ökade industriella verksamhet, som är att förvänta i Trollhättan, sedan elektrisk energi börjat levereras från den planlagda stora kraftstationen, torde försäljning af tomter antagligen snart komma att ske i tämligen stor utsträckning, äfven om, på sätt förut antydts, tomträttsinstitutet, i den mån så kan ske, användes. Därigenom skulle de arrendefgifter, som nu ingå i kanal- och vattenverkets kassa och alltså bidraga till gäldande af räntorna till riksgäldskontoret, komma att minskas, under det afkastningen af tomtfonden ökas. Äfven om afkastningen af densamma användes till räntebetalning lär, enligt hvad styrelsen meddelat, icke råda minsta tvifvel därom, att icke fonden skall förslå till de utgifter, som enligt Riksdagens beslut skola af densamma bestridas.

Förändringen skulle komma att åtminstone till en början något öka den behållning å kanal- och vattenverkets rörelse, som enligt Riksdagens skrifvelse den 20 maj 1905 må öfverlämnas till handels- och sjöfartsfonden. Ökningen, som under den närmaste framtiden icke lär bli afsevärd på grund af de utgifter, som Riksdagen redan medgifvit skola af tomtfonden bestridas och de, som, enligt hvad jag här nedan kommer att föreslå, ytterligare böra af densamma utgå, skulle också blifva mindre betydande, därest tomträttsinstitutet, kommer till vidsträckt användning vid tomtupplåtelser. Afgifter för nyttjanderätt bidraga nämligen enligt Riksdagens beslut redan nu till räntebetalningen till riksgäldskontoret. Den högsta möjliga ökningen i det belopp, som får öfverlämnas till handels- och sjöfartsfonden, skulle blifva 44,280 kronor, men om afgifterna för upplåtna nyttjanderätter, hvilka afgifter enligt styrelsens hemställan skulle ingå till tomtfonden, i framtiden komma att uppgå till ett större belopp, blifver den behållning, som skulle inleveras till handels- och sjöfartsfonden, mindre enligt de föreslagna än enligt nu gällande bestämmelser.

Den af styrelsen ifrågasatta förändringen skulle jämväl, ehuru obetydligt, inverka på verkställande direktörens tantien. Enligt den af 1905 års Riksdag för styrelsen och tjänstemännen vid Trollhätte kanal- och vattenverk fastställda aflöningsstaten äger verkställande direktören

uppbära tantiem å nettobehållningen af kanalverkets rörelse, sådan denna behållning, efter det räkenskaperna för året blifvit afslutade och af revisorerna granskade, af Kungl. Maj:t bestämmes; och skall denna tantiem utgå med 4 procent å hvad af nettobehållningen icke öfverstiger 50,000 kronor, 3 procent å hvad öfverstiger 50,000 kronor, men icke 100,000 kronor, samt 2 procent å hvad öfverstiger 100,000 kronor.

Då tomtfonden under år 1906 skulle kunnat bidraga till räntebetalning med omkring 2,000 kronor, och nettovinsten å kanalverket, som samma år uppgick till 134,681 kronor 80 öre, alltså hade ökats med 2,000 kronor, skulle förändringen under år 1906 medfört en förhöjning af verkställande direktörens tantiem med 40 kronor. Af skäl, som här förut framhållits, skulle under den närmaste tiden ökningen af tantiemen icke blifva nämnvärdt större. Det högsta belopp, hvarmed tantiemen i framtiden skulle kunna ökas, uppgår till omkring 880 kronor, hvadan någon större hänsyn till denna sida af saken icke synes behöfva tagas vid frågans bedömande.

Ett bifall till förslaget, att tomtfonden skall bidraga till räntebetalning å den till Nya Trollhätte kanalbolag erlagda köpeskillingen, medför, att inkomsterna af de under styrelsens för Trollhätte kanal- och vattenverk förvaltning ställda fastigheter vid Trollhättan, hvilka icke från nämnda bolag förvärfvats, böra särskildt bokföras.

I sådant hänseende har styrelsen hemställt, att afkastningen af de fastigheter, som jämlikt Riksdagens medgifvande i skrifvelse den 19 maj 1906 ställts under styrelsens förvaltning, nämligen åtskilliga öar i Göta älf samt förra häradsskrifvarbostället Stallbacka och förra regementsväbelsbostället Sylte måtte bokföras såsom en särskild fond, fonden B, medan den nuvarande tomtfonden skulle erhålla beteckningen A. Under förutsättning att inkomsten af de från Trollhättans elektriska kraftaktiebolag inköpta fastigheterna icke skall inlevereras till riksgäldskontoret för betalning af ränta å köpeskillingen, har styrelsen därjämte föreslagit, att inkomsten af de utaf dessa fastigheter, som bestå af jordegendom, äfven måtte redovisas under fonden B.

Af skäl, för hvilka jag, då fråga blifver om anvisande af ytterligare medel till anläggning för statens räkning af en kraftstation vid Trollhättan, kommer att närmare redogöra, anser jag mig icke böra föreslå, att ränta å den till Trollhättans elektriska kraftaktiebolag erlagda köpeskillingen betalas till riksgäldskontoret, och då den af styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk föreslagna bokföringen synes mig lämplig, har jag intet att erinra mot densamma.

Bland fastigheter, som skulle bokföras under denna fond B ingå äfven hemmanen Stallbacka och Sylte, som förut stått under domänsty-

relsens vård. Då försäljning af områden från kronans domäner äger rum, bruka köpeskillingarna användas till inköp för kronans räkning af skogsbärande eller till skogsodling tjänlig mark. Det skulle därför kunna ifrågasättas, att så jämväl borde äga rum med hvad som inflyter vid försäljning eller upplåtelse af tomter från hemmanen Stallbacka och Sylte. Härför erfordrades emellertid, att af dessa medel bildades en särskild fond, hvilken, i den mån den icke behöfde för hemmanens räkning användas, disponerades för berörda ändamål. På grund af det besvär, som härmed skulle vare förenadt, och då ifrågavarande medel icke lära kunna blifva af någon större betydelse för statens inköp af skogsmark, anser jag, att ingen skillnad bör göras emellan dessa medel och de, som inflyta från de öfriga egendomar, hvilkas afkastning enligt styrelsens förslag skall ingå i fonden B.

Hvad angår den tillämnade fonden C, till hvilken skulle ingå åtskilliga arrenden för fabriksbyggnader, vattenkraft, elektrisk energi och fisken, som inköpts från Trollhättans elektriska kraftaktiebolag samt förvärfvats från ingenjören E. Stridsberg och Trollhätte pappersbruksaktiebolag, så torde denna bokföringsåtgärd endast blifva provisorisk, då berörda arrenden en gång synas böra redovisas tillsammans med inkomsterna från statens blifvande stora kraftstation.

Något beslut af Riksdagen beträffande förenämnda bokföring synes icke behöfva påfordras, utan lär det böra ankomma på Kungl. Maj:t att därom förordna, särskildt som bokföringen kan behöfva tid efter annan ändras samt det kan visa sig önskvärdt att uppdelas eller förändras de af styrelsen nu föreslagna nya fonderna.

De influtna inkomsterna synas böra, med undantag af den mindre del, som kan komma att användas till af Riksdagen godkända ändamål, förräntas och räntorna läggas till kapitalet.

För ifrågavarande fastigheters ordnande och upplåtande till försäljning uppstå gifvetvis en del kostnader såsom för uppgörande af planer för områdenas bebyggande, planeringsarbeten, anläggning af vägar och aflopp m. m. Dessa kostnader böra gifvetvis bestridas af fastigheternas afkastning, men torde Riksdagens samtycke därtill böra inhämtas.

Så snart fonderna, i den mån tomtförsäljningarna ökas, komma att uppgå till några mera betydande belopp, lära de icke böra mer än till någon mindre del innestå i enskild bankinrättning, utan göras fruktbärande genom utlåning mot betryggande säkerhet eller inköp af räntebärande obligationer.

Det kan vidare anses vara onödig omgång att för all framtid hafva den enligt Riksdagens beslut bildade tomtfondens kapital utlånadt och sedan använda afkastningen till betalning af räntor till riksgäldskontoret.

Enklare vore onekligen att, då fonden uppgår till så stort belopp, att man kan vara förvissad om, att en del icke erfordras för de ändamål, hvartill Riksdagen redan medgifvit eller kommer att medgifva att den får användas, inleverera en del till riksgäldskontoret och därigenom minska det kapital, hvarå ränta skall erläggas; och synes därför medgifvande i sådant hänseende böra hos Riksdagen begäras.»

Utskottets
yttrande.

Emot hvad Kungl. Maj:t i förevarande afseende föreslagit har utskottet icke haft något att erinra.

På grund däraf att enligt Kungl. Maj:ts förslag dels en del af köpeskillingarne för ifrågavarande tomter får innestå mot säkerhet af inteckning, dels ock från den af köpeskillingarna för försålda tomter jämte inflytande räntor bildade fond skola utlämnas byggnadslån jämväl mot säkerhet af inteckning och således samma tomt kan komma att besväras af särskilda, för olika ändamål och antagligen med olika amorteringstid beviljade lån till statsverket, har utskottet i detta sammanhang velat framhålla, att såsom villkor vid byggnadslåns beviljande synes böra uppställas, att inteckning till säkerhet för innestående köpeskillning skall, om denna köpeskillning varder före byggnadslånets infriande till fullo erlagd, dödas eller, om så ej sker, af långifvaren innehålles, till dess äfven byggnadslånet blifvit guld.

Under uttalande häraf får utskottet hemställa,

att Riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag, må medgifva,

att styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk må enligt de föreskrifter, som af Kungl. Maj:t utfärdas, ej mindre intill utgången af år 1909 försälja tomter från samtliga under styrelsens förvaltning ställda fastigheter vid Trollhättan, än äfven genom upplåtelse af tomträtt eller genom utarrendering eller på annat sätt, som finnes lämpligt, bereda afkastning af den del af de under styrelsens förvaltning ställda egendomarna vid Trollhättan, som icke försäljes och som ej är för kanal- och vattenverket omedelbart erforderlig;

att tillsammans med den fond, som enligt kungl. brefvet den 16 juni 1905 skall bildas af köpeskillingarna för försålda tomter med inflytande räntor, må bokföras alla de öfriga inkomster, som inflyta från det till stadsplan indelade området vid Trollhättan jämte öfriga delar

af de från Nya Trollhätte kanalbolag inköpta hemmanen Stora och Lilla Hojum, Stafvered och Hjulksvarn;

att af nämnda fond må dels utgå, förutom ersättningar för byggnader, då sådana skola af staten från tomtinnehafvare lösas, de utgifter, som erfordras för ordnande, tillgodogörande och underhåll af de från Nya Trollhätte kanalbolag inköpta fastigheterna, dels ock gäldas de kostnader, som styrelsen af under händer varande medel förskjutit för påbörjande af ordnandet af det genom kungl. bref den 21 september 1906 fastställda område för egna hem;

att vidare från denna fond må användas ett belopp af högst 30,000 kronor till uppförande af några för försäljning eller uthyrning till arbetare lämpliga byggnader, under villkor att därför inflytande köpeskillingar eller hyror tilläggas fonden;

att styrelsen må, enligt de närmare bestämmelser, Kungl. Maj:t utfärdar, från fonden utlämna byggnadslån till köpare af tomter inom det af styrelsen i dess skrifvelse den 12 april 1906 föreslagna egnahemsområdet;

att samma fonds årliga räntaafkastning må tagas i anspråk jämväl för stadgad inbetalning till riksgäldskontoret af 3,6 procent ränta å den köpeskillning, som staten erlagt till Nya Trollhätte kanalbolag vid inköp af dess egendom, dock att af fondens räntaafkastning icke får för nämnda ändamål användas större belopp än att detsamma jämte öfrig under fonden bokförd årlig afkomst från ifrågavarande egendom uppgår till sammanlagdt 44,280 kronor årligen, samt att öfverskottet af den årliga afkastningen skall tilläggas fonden;

att, därest Kungl. Maj:t så pröfvar lämpligt, må till riksgäldskontoret inlevereras kapitalbehållning å ifrågavarande fond, mot det att räntebetalning å motsvarande belopp af uyssberörda köpeskillning upphör;

att af de inkomster, som genom försäljning eller annorledes inflyta från de enligt kungl. brefvet den 14 september 1906 under styrelsens förvaltning ställda fastigheter samt från de af Trollhättans elektriska kraftaktiebolag inköpta fastigheter, hvilka finnas angifna i

§ 1 mom. a af det med nämnda bolag upprättade köpekontraktet, må bestridas de utgifter, som erfordras för motsvarande områdets ordnande, tillgodogörande och underhåll, med föreskrift att de medel, som icke användas till berörda ändamål, skola förräntas och räntan läggas till kapitalet;

att af de inkomster, som inflyta från öfriga af Trollhättans elektriska kraftaktiebolag inköpta fastigheter samt från de af ingenjören E. Stridsberg och Trollhätte pappersbruksaktiebolag förvärfvade fastigheterna, må bestridas de utgifter, som erfordras för motsvarande områdets ordnande, tillgodogörande och underhåll, med stadgande tillika, att de medel, som icke användas till berörda ändamål, skola förräntas och räntan läggas till kapitalet; äfvensom att här afsedda inkomster och det kapital, som af dem kan hafva bildats, må, sedan elektrisk kraft börjat levereras från statens blifvande kraftstation vid Trollhättan, redovisas tillsammans med inkomsterna från kraftstationen och liksom dessa inlevereras till statskontoret; samt

att tomter för samlingshus eller annan dylik byggnad inom egethemsområde samt mark till folkparker och idrottsplatser må, efter pröfning af Kungl. Maj:t, afgiftsfritt upplåtas från fastigheter vid Trollhättan, som äro ställda under styrelsens för Trollhätte kanal- och vattenverk förvaltning.

Stockholm den 3 maj 1907.

På statsutskottets vägnar:

HUGO TAMM.

Herrar *D. Persson* och *A. Wiklund* hafva begärt få antecknadt, att de icke deltagit i förestående ärendes behandling inom utskottet.